

5^e jaargang
Oktober 2001

Flinterwille

Vlinderwerkgroep Friesland

Afdeling Noord van de
Nederlandse Entomologische Vereniging.

VOORWOORD

Beste vlindervrienden,

het vlinderseizoen zit er weer bijna op, al kunnen we terwijl ik dit schrijf nog steeds genieten van de atalanta's en gehakkelde aurelia's op de herfstasters. Het is altijd moeilijk om te beoordelen of het afgelopen seizoen een goed of slecht vlinderseizoen was. Als ik kijk naar de aantallen waargenomen dagpauwogen en vooral distelvlinders, dan was het niet best. Maar de atalanta's en gehakkelde aurelia's waren juist talrijk. Ik hoor vaak opmerkingen van collega's, die me vertellen dat het wel erg slecht met de vlinders gaat, want ze zien geen vlinder in de tuin. Maar het is natuurlijk maar net waar je kijkt: als je geen vlinderlokkers in de tuin hebt zie je uiteraard ook geen vlinders. Mijn indruk is, dat het nog wel wat meeviel, dit seizoen. Wilt u ook tijdens de wintermaanden genieten van Friese vlinders, dan heb ik een tip. Sinds kort heeft de Vereniging voor Natuurbescherming Gorredijk een website geopend, waar naast veel algemene informatie over de natuur in de regio, een uitgebreid "hoofdstuk" is gewijd aan vlinders, rijk voorzien van plaatjes. Het internetadres is: www.geaflecht.nl, zeker een bezoek waard!

Ik neem aan dat iedereen heel wat vlinderwaarnemingen heeft gedaan gedurende de afgelopen zomer en ik hoop dat u die waarnemingen zorgvuldig noteert. Verderop in deze Flinterwille staat een artikel over het vastleggen van gegevens, zowel waarnemingen van dagvlinders als van nachtvlinders. Wat die nachtvlinders betreft: het blijft moeilijk om alle nachtvlinders op naam te brengen, zelfs voor de routiniers onder ons. Boeken bieden niet altijd uitkomst. Dat kan voor de beginnende nachtvlinderaar wel eens ontmoedigend werken en daarom hebben we het volgende plan opgevat: we organiseren een "determineermiddag", waarbij iedereen, beginner en gevorderde, zijn probleemgevallen meeneemt en we elkaar kunnen helpen om de gevonden soorten op naam te brengen. We hebben direct maar een datum geprikt: zaterdag 5 januari 2002 is iedereen vanaf 11 uur 's morgens welkom bij ons in Hemrik, er wordt voor broodjes en soep gezorgd. Wel graag van te voren even bellen in verband met de proviand. We hopen zowel op onze najaarsvergadering op 11 november als op de determineermiddag veel leden van de vlinderwerkgroep te begroeten.

Siep Sinnema

INHOUD

Voorwoord	pag. 1
Inhoud	2
Aankondiging najaarsbijeenkomst 2001	3
Verslag voojaarsbijeenkomst 2001	4
Vlinders op de voedertafel	7
Excursie Fochtelooërveen wederom een succes	7
Verslag inventarisatie en excursie Oude Venen, Eernewoude	10
Excursie Meskerheide 2001	18
Enkele bijzondere waarnemingen op Terschelling in 2001	19
The blue triangle in Joure	21
Antichloris viridis- de bananenvlinder	21
Aanleveren vlinderwaarnemingen Friesland	23
Mutaties Ledenlijst	24
Belangrijke data	25

Aankondiging najaarsbijeenkomst

Hierbij nodigen wij u uit voor de najaarsbijeenkomst van de Vlinderwerkgroep Friesland op zondag 11 november 2001 in het Fries Natuurmuseum, Schoenmakersperk 2 te Leeuwarden. Aanvangstijd: 's middags om 14.00 uur.

De indeling van deze middag is als volgt:

1. Opening.
2. Algemene mededelingen en ingekomen stukken.
3. Financiële mededelingen en financieel jaaroverzicht Vlinderwerkgroep.
4. Bestuursmutatie.
5. Toekomstplannen Vlinderwerkgroep.
6. Ervaringen/mededelingen/eigen inbreng door leden.
U kunt allerlei zaken meenemen, zoals vind- en kweekmateriaal, foto's, dia's, boeken etc. en daar iets over vertellen, of vragen over stellen.
7. Pauze.
8. “Groene” vlinders (Siep Sinnema).
9. De “Plusia’s” (Gerard Bergsma).
10. Rondvraag.
11. Sluiting om uiterlijk 16.30 uur.

Attentiepunten:

- Als u dia's hebt meegenomen, verzoeken wij u dit voorafgaande aan de bijeenkomst even bij de secretaris te melden.
- Contributie (f10,00 per jaar of 4,50 Euro) kan worden voldaan bij onze penningmeester, Luut de Zee. Overmaken kan ook naar gironummer 7223259 ten name van L. de Zee te Joure.
- Ingevulde waarnemingsformulieren kunt u zoals gebruikelijk inleveren bij Jannie Sinnema.

Namens het bestuur van de Vlinderwerkgroep Friesland.
Gerard Bergsma - secretaris.

Verslag voorjaarsbijeenkomst 2001

De voorjaarsbijeenkomst van de Vlinderwerkgroep Friesland vond plaats op dinsdag 3 april 2001 in het Fries Natuurmuseum te Leeuwarden. De bijeenkomst werd voorgezeten door Siep Sinnema. Aanwezig waren 23 leden. Er zijn afmeldingen van Johan Meijer uit Ravenswoud, Philip Zeinstra, Geert Schingenga en Wiebe Lenstra.

De voorzitter opent de bijeenkomst en heet iedereen van harte welkom. De secretaris behandelt vervolgens de ingekomen stukken. Verschenen zijn o.a.: Nieuwsbrief Vlinderwerkgroepen no. 6 van de Vlinderstichting, een nieuwe Handleiding Landelijk Meetnet Dagvlinders (Vlinderstichting), alsmede de Lijst van Nederlandse Namen van Macrovlinders in Nederland (Vlinderstichting).

Er zijn enkele mededelingen: de heer en mevrouw Hoornveld hebben een Gouden Vlinder gewonnen. De Vlinderwerkgroep Friesland trouwens ook. Er hebben zich nieuwe leden aangemeld, namelijk Hessel en Saskia Hoornveld uit Jubbega, de heer O. Idema uit Feanwâldsterwâl, de heer Martin J. Andree uit Grand Rapids, Michigan, USA. Verder loopt de Nationale Kinder-Vlinder-Kijk-Actie van de Vlinderstichting als een trein. Er hebben zich vele basisscholen in Nederland hiervoor opgegeven. De Vlinderstichting heeft binnen haar website een mogelijkheid gecreëerd om de eerste waarnemingen van dagvlindersoorten te melden. Er zijn nieuwe vlinderboeken verschenen: natuurlijk onze uitgave "Dagvlinders in Fryslân", deel III van de indrukwekkende serie "Schmetterlinge und ihre Lebensräume", verder "A Guide to the Microlepidoptera of Europe" van Umberto Parenti met prachtige foto's van vele soorten micro's. Tenslotte is er de CD-rom "Dagvlinders van Europa" verschenen (Vlinderstichting). Deze CD-rom kunnen wij van harte aanbevelen. Klasse!

Luit de Zee, onze penningmeester geeft vervolgens een toelichting op het financiële overzicht 2000 van de Vlinderwerkgroep Friesland. Er is nog geen nieuwe voorzitter gevonden voor de Vlinderwerkgroep. Siep Sinnema is echter bereid om deze functie ad interim te vervullen. Het bestuur heeft besloten om het in 2001 even rustiger aan te doen na de achterliggende hectische jaren om de dagvlinderatlas te vervaardigen. In dit sabbatjaar gaan we nadenken over toekomstige activiteiten. Nachtvinders bijvoorbeeld.

Gerrit Tuinstra meldt de vondst in Drachten van de stersoort *Rheumaptera cervinalis* (spanner). Sjoukje Hoornveld vond een afgevlagen kolibrievlinder en Hessel en Aukje Hoornveld de pop van een lindepilstaart.

Siep Sinnema vertelt vanavond over het lokken van nachtvinders met behulp van "stropen" en "lichten". Het grootste deel van de nachtvinders wordt aangetrokken door licht. Siep schakelt een overheadprojector in en laat sheets zien ter ondersteuning van zijn verhaal. Een nachtvlinder oriënteert zich gedurende de nacht op licht en met name op polarisatielicht (zoals bijvoorbeeld licht van de sterren). Wanneer er lampschijnsel is en deze lichtbron sterk genoeg is, wordt hij daardoor aangetrokken. Vervolgens raakt hij gevangen in de cirkel van licht en

gaat er spiraalsgewijs omheen draaien. We kennen allemaal het verschijnsel, dat wit licht door een prisma wordt gebroken, zodat de kleuren van de regenboog zichtbaar worden (dispersie of kleurspreiding). Het voor ons zichtbare witte licht is de combinatie van alle regenboogkleuren tegelijk (het spectrum). Elke kleur heeft verder zijn eigen elektromagnetische golflengte binnen het spectrum. Het elektromagnetische spectrum reikt van de laagfrequente langgolvlige radiostraling tot aan de hoogfrequente kortgolvlige röntgen- en gammastraling. Wij mensen maken gebruik van licht uit een deel van het elektromagnetische spectrum, het zogenaamde “zichtbare” licht wat door het “optisch venster” door de dampkring naar de aarde wordt doorgelaten. Andere straling kunnen wij niet als zichtbaar licht waarnemen, maar kan wel doordringen tot de aarde en in meer of mindere mate invloed hebben op de mens, flora en fauna. Binnen het “zichtbare” licht heeft violet bijvoorbeeld een korte golflengte; rood een lange golflengte. Ultraviolet is het kortst; infrarood het langst. Vlinders zien anders dan mensen; zij kunnen o.a. ultraviolet (UV) licht (en waarschijnlijk ook infrarood licht) waarnemen. UV-licht is schadelijk voor mensen, wanneer ze er langere tijd aan worden blootgesteld. Als wij vlinders met licht willen lokken, is de beste oplossing (tot nu toe) om dit met een lamp te doen, die veel UV-licht uitstraalt. De ideale lamp (om alle soorten nachtvlinders subiet en onweerstaanbaar te lokken) bestaat helaas nog niet. Een gloeilamp is zeker geen oplossing, omdat die geen UV-licht uitzendt. We experimenteren wel met lampen, die vrijwel alleen UV-lichtuitzenden (“Blacklight-lampen”). In een T.L.-lamp wordt UV-licht uitgezonden door kwikdamp; een laagje wit poeder op de binnenkant van het glas dit u.v.-licht om in wit licht. Je ziet deze toepassing ook wel in discotheken, waar dit blauwe licht in het duister reflecteert op witte blouses en andere witte kledingstukken. Speciale T.L.-buizen missen het witte poeder en zenden daardoor u.v.-licht uit; deze “blacklight-T.L.-buizen zijn daardoor prima voor het vlinderlokken te gebruiken. “Blacklight” is de ideale oplossing om te “lichten” in een stad. Helaas geeft een T.L.-buis weinig licht; daarom gebruiken we vaak ML- of HPL-lampen. ML (=MengLicht) lampen leveren een redelijke hoeveelheid UV-licht, terwijl en HPL-lampen (Hogedrukkwiklamp) een veel grotere dosis UV-licht afgeven. Een nadeel van HPL-lampen is echter, dat ze een voorschakelapparaat nodig hebben. Geschikte lampen zijn die van 150 en 250 Watt, maar ze zijn gevoelig voor regen, omdat het glas van de lampen dun is en ze vreselijk heet zijn tijdens bedrijf. Koele regen op het hete glas zorgt ervoor, dat de lamp uit elkaar barst. De 500 Watts lamp is in de regel van gehard glas, dus die kan een stootje hebben. De prijzen variëren van circa NLG 50,00 voor de 250 Watts ML lamp tot NLG 80,00 à NLG 90,00 voor de 500 Watts ML lamp. De HPL lampen kosten vergelijkbaar met de ML lampen evenveel, maar er moet dan nog wel passende voorschakelapparatuur worden aangeschaft. Wees bij gebruik van al deze lampen erg voorzichtig met de ogen: u.v.-straling is schadelijk! UV-licht komt echter niet door glas heen, zodat een bril of zonnebril een goede bescherming geeft. De genoemde lampen worden vaak toegepast op lichtvallen, soms door middel van zelfbouw gerealiseerd. Dit zijn ronde metalen tonnen (bijv. wasketels) met een

metalen trechter erin en daaronder een aantal eierdozen door elkaar heen neergelegd, gelijkend op een doolhof. Bovenop deze ton is de UV-lamp gemonteerd in een staketsel met een fitting en elektrische bedrading. De lamp werkt op een tijdschakelaar en is ingeschakeld tijdens de nachtelijke uren, waarop de vlindervangst meestal maximaal is. Dit is vanaf het invallen van het duister tot circa 02.00 uur à 03.00 uur in de ochtend. De vlinderaars kunnen dan lekker slapen, terwijl de vlinders worden aangetrokken door het licht van de lamp en vervolgens de trechter induiken, waarna ze tussen de eierdozen belanden. De gevangen vlinders kunnen hieruit meestal niet ontsnappen en ze zoeken dan ook een rustig donker plekje in één van de kamertjes van de eierdozen. Hier kunnen ze bijkomen van de overvloed aan UV-straling, waardoor ze in meer of mindere mate gedesoriënteerd zijn geraakt. De volgende ochtend kunnen de vlinderaars op hun gemak de gevangen vlinders op naam brengen en noteren in hun boekjes. Daarna krijgen de meeste vlinders de vrijheid. De “moeilijke” soorten worden vastgehouden voor nader onderzoek. Voor NLG 25,00 per trechter is Siep bereid om ze voor eventuele liefhebbers te fabriceren. De rest van de lichtval moet men dan zelf regelen (de wasketel) en vervaardigen. Enkele leden van de werkgroep komen met opmerkingen, zoals Marten Hunneman die vraagt hoe het zit met halogeenlampen. Volgens Siep zijn dit soort lampen qua lichtsoort wel geschikt om vlinders mee te vangen; ze hebben echter te weinig vermogen. Andy Saunders maakt thuis en in het veld gebruik van een draagbare lichtval. Verder worden de vliegenlamp van de slager (veel UV-licht) en de reumalamp (veel infrarood licht) nog besproken.

Na de pauze wordt een dia van de pyralide *Duponchelia fovealis* getoond, hetgeen de eerste waarneming van deze soort in Friesland is. De dia is van Jurjen van der Kooi.

Daarna vertelt Gerrit Tuinstra over de inventarisatie tijdens 2000 van nachtvlinders op de Duurswouder heide. Het is het grootste aaneengesloten heidegebied van Friesland. Er is daar natte en droge heide, alsmede naald-, loofbos en gemengd bos. Tevens liggen er dobben en pingo's in het gebied. Door Gerrit gemaakte foto's geven de situering aan op welke plekken er “gelicht” werd door hem. Tot nu toe zijn er 370 soorten macronachtvlinders gesignaleerd op de Duurswouder heide. Dit is circa 45% van het landelijke bestand (ongeveer 825 soorten). Gerrit laat tevens een aantal grafieken zien van de uitkomsten van de inventarisaties en geeft daar uitleg bij.

Henk en Auke Hunneman gaan vervolgens verder met een gedetailleerde bespreking van een aantal op de Duurswouder heide gevangen nachtvlindersoorten en vertonen er dia's bij.

Tijdens de rondvraag attendeert Marten Zijlstra de aanwezigen nog op de komende libellenkursus.

De voorzitter bedankt tenslotte eenieder voor zijn komst en bijdrage aan deze avond en Johan Fokkema voor de gastvrijheid in het Natuurmuseum Leeuwarden.

Verslag: Gerard Bergsma

Vlinders op de voedertafel H. en A. Hoornveld

Elk jaar zien we uit naar de vlinder- en libellensoorten die onze tuin komen bezoeken en dan gaat het met name vooral om de gehakkelde aurelia (*P.c.-album*) en de diste vlinder (*V. cardui*). Want wie ziet ze het eerst? Onze zoon in Jubbega-Schurega of wij? Onze tuin in Drachten is zo'n 5m bij 10 m. Dit jaar zagen we onze eerste c-album op 2 april en de eerste distelvlinder op 23 augustus. Op de voedertafel liggen nu kapotte druiven, pruimen en bananen, met als resultaat op 12 september twee gehakkelde aurelia's en op 16 september al drie gehakkelde aurelia's; en wat een verrassing, op zondag 23 september zitten er vier gehakkelde aurelia's tegelijk met hun vleugeltjes gespreid te snoepen tussen de atalanta's, muggen en wespen. Het grappige is: de kleine vos blijkt een geheelonthouder te zijn. Hij komt niet bij het rottend fruit, maar zit nog wel op de laatste bloeiende bloemtrossen van de vlinderstruik. verder staat er nog een hemelsleutel en de herfstaster begint ook te bloeien. Twee dagpauwogen zitten al geruime tijd in onze berging en sinds kort ook een kleine vos; ze komen naar binnen via een klein raampje.

Excursie Fochtelooërveen wederom een succes Henk en Auke Hunneman

Volgens traditie stond ook dit jaar de excursie naar het Fochtelooërveen weer op het programma. Niet alleen de uniekheid van het hoogveen met haar karakteristieke flora en fauna, maar ook de gastvrijheid en belangstelling van de medewerkers van Natuurmonumenten doen een dergelijke excursie eigenlijk al bij voorbaat slagen, zo is uit voorgaande jaren gebleken. In dit optimisme kwamen ook dit jaar weer een behoorlijk aantal leden op 19 mei jl. richting Fochteloo. Zo rond 14:00 uur verzamelden zich namelijk vijftien personen op het terrein van Natuurmonumenten (bij de werkschuur) aan de Fochtelooërveenweg om de excursie bij te wonen.

Al twee jaar achtereen werden we echter bij onze jaarlijkse uitstapjes naar dit gebied geplaagd door slechte weersomstandigheden. Dit jaar was dat anders: het was droog en vrij zonnig, zodoende waren de insecten vrij actief en zagen we reptielen en verscheidene (zeldzame) vogels. De meest in het oog springende waarneming was die natuurlijk van het paar kraanvogels, dat gepaard gaande met karakteristieke geluiden, op geringe afstand van ons, de vlucht nam. Dit broedpaar zou later, zoals de meesten van ons inmiddels wel weten, succesvol een jong grootbrengen, hetgeen uniek voor Nederland is. Maar ook waarnemingen als een mannetje Nachtpauwoog (*Saturnia pavonia*), een rups van het Eikeblad (*Gastropacha quercifolia*) en Heideringelrupsen (*Malacosoma castrensis*) deden de middag slagen. Verder werden er ook onder andere oranjetipjes, landkaartjes en relatief veel groentjes waargenomen. De nachtvlinder-fauna was echter

ondermaats vertegenwoordigd, maar daar zou 's avonds wel verandering in komen, zo veronderstelden we.

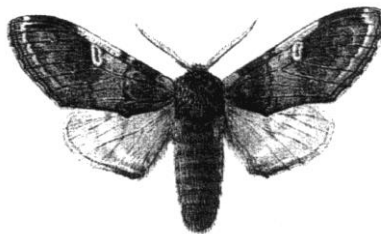
In de schemering werd dan ook naarstig gezocht en gevangen en daarbij bleef zelfs een Blauwborst (*Luscinia svecica*) en een gevuld nestje van een kneuen-paar niet onopgemerkt. Onderwijl koelde het overigens behoorlijk af tot een graad of 6 als dieptepunt later op de avond. Vol goede moed werden er aanvankelijk toch vier lampen ontstoken, maar toen, na geruime tijd, de vangst slechts zeven soorten bedroeg, werd besloten het voor gezien te houden. Echter niet voordat werd afgesproken om volgende week nog een poging te wagen in de hoop op meer succes.

Toen waren de omstandigheden 's avonds ook inderdaad beter en werden er op drie lakens door Siep en Janny, Gerard en ondergetekenden maar liefst 66 soorten vastgesteld. Daaronder waren acht micro's, enkele pijlstaarten (3) en veel spanners (24). Niet slecht voor de tijd van het jaar. Hieronder zullen we enkele interessante soorten de revue laten passeren.

- *Notodonta tritophus* (D. & S., 1775)

Deze tandspinner (*Notodontidae*) wordt door Lempke (1985) van slechts enkele vindplaatsen gemeld en is ook door de Vlinderwerkgroep Friesland slechts 39 keer vastgesteld. Het gaat hierbij meestal om enkele exemplaren per jaar, met als uitschieter 1997 toen er maar liefst twaalf keer melding van deze soort werd gemaakt. Ook in onze buurlanden, Engeland en Duitsland, wordt de soort zelden waargenomen (Skinner, 1984; Koch, 1991). In Engeland, waar de soort niet inheems is, maar waar af en toe een immigrant wordt waargenomen, is *N. tritophus* sinds de tweede helft van de 19^e eeuw niet vaker dan vijf keer aangetroffen (Skinner, 1984). De rups van deze soort leeft van populieren, wilgen en berken en lijkt op die van *N. ziczac* (Ter Haar, 1989).

De vlinders vliegen in twee generaties per jaar: de eerste vliegt van begin mei tot eind juni en de tweede generatie vlinders is van midden juli tot midden augustus actief (Koch, 1991). Volgens Ebert (1994) is *N. tritophus* een warmteminnende soort, die een voorkeur voor gebieden met een gemiddelde jaarlijkse temperatuur van 9°C heeft. De soort zou in dergelijke gebieden ook in hogere aantallen kunnen worden waargenomen dan in gebieden waar niet aan deze eis wordt voldaan. Van deze soort werd op de avond van 26 mei één enkel individu op licht vastgesteld.

Notodonta tritophus

- *Harpyia milhauseri* (Fabricius, 1775)

De Draak (*H. milhauseri*) werd vroeger als een zeldzaamheid gezien, maar door de invoering van moderne lichtvangstmethode in de entomologie kon al gauw worden vastgesteld dat de soort wijd verbreid is (Ebert, 1994). Illustratief hiervoor is dat Ter Haar (1989) meldt dat de soort vrijwel nooit werd gezien, maar dat de Vlinderwerkgroep Friesland sinds haar bestaan *H. milhauseri* 125 maal, verspreid over vier (NO, M, OO, ZO) van de twaalf onderscheiden districten (zie jaarverslagen), heeft vastgesteld. Een opvallende eigenaardigheid aan deze vlinder is dat deze onmiddellijk na het uitkomen omhoog klimt naar de kruinen van eiken of beuken, de voedelplanten van de rups, en zeer spoedig begint te vliegen (Ter Haar, 1989). De vliegtijd is van begin mei tot begin juni (Koch, 1991).

De perkamentachtige cocon van deze soort is overigens zeer goed gecamoufleerd en valt dan ook nauwelijks op tegen de bast van de boom, waaraan ze is vastgehecht. Toch worden vele ervan, hoofdzakelijk door spechten, gepredeerd (Ebert, 1994). Maar liefst drie exemplaren van de Draak (*H. milhauseri*) kwamen op onze lichtbronnen af (26-5).

Harpyia milhauseri

- *Acronicta menyanthidis* (Esper, 1789)

Deze soort is gebonden aan vochtige tot natte heide, een biotoop dat door tal van oorzaken de laatste jaren sterk is gereduceerd (Jaarverslag VWGF, 1990), maar waarvan het Fochteloërveen natuurlijk nog het prototype is. Zo opmerkelijk was het dan ook niet dat we *A. menyanthidis* hier aantreffen, ondermeer omdat de voedselplanten van de rups (Struikhei (*Calluna vulgaris*), Kleine veenbes (*Oxycoccus palustris*), Wilg (*Salix*) en Gagel (*Myrica gale*) (Ter Haar, 1989)) hier nog volop groeien. Tevens maakt Lempke (1985) in zijn 'De vlinders van Friesland' al melding van het Fochteloërveen als vindplaats en werd de soort vorig jaar ook op de Duurswouderheide vastgesteld, een gebied dat grote overeenkomsten vertoont met het Fochteloërveen.

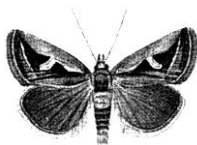
Het is hoopgevend dat *A. menyanthidis* zich hier heeft weten te handhaven en zodoende misschien mee kan profiteren van het hoogveenherstelproject, zoals dat sinds enkele jaren door Natuurmonumenten wordt uitgevoerd. De soort vertoont overigens vele gelijkenissen met de veel gewonere *A. auricoma*, maar in tegenstelling tot laatstgenoemde heeft *A. menyanthidis* een stip in de ringvlek. Van

A. menyanthidis werden op 26 mei 5 exemplaren gevangen, terwijl *A. auricoma* op beide avonden (19-5 en 26-5) met één enkel exemplaar vertegenwoordigd was.

- *Deltote uncula* (Clerck, 1759)

Ook dit is een soort die indicatief is voor moerassige plaatsen met begroeiing van grassen en zeggen (Lempke, 1985), zoals het Fochtelooërveen. Toch kan de Zilverhaak (*D. uncula*), in tegenstelling tot de voorgaande soort, plaastelijk nog in vrij grote aantallen aangetroffen worden en deze uil (*Noctuidae*) is dan ook, van de hier behandelde soorten, het meest vaak waargenomen (1986-1998: 157 waarnemingen). *D. uncula* vliegt overigens overdag en in de avond en valt gemakkelijk te verstoren uit graspollen (van Dam e.a., 1995).

De latijnse naam ‘*uncula*’ wijst op de kleine haken, die als soorttyperende tekening op de voorvleugels van de Zilverhaak (*D. uncula*) aanwezig zijn (Ebert, 1997). De soort overwintert als pop en de vlinders kunnen in één generatie van midden mei tot begin juli worden aangetroffen (Koch, 1991). De soort komt goed op licht (Ebert, 1997), zo ook bij ons (26-5).

Deltote uncula

Al met al kunnen we terugzien op een geslaagde excursie met, over twee dagen bezien, interessante vangsten. Ook de niet-vlinderwaarnemingen zijn niet alledaags en zo is de all-round natuurliefhebber verwend en dat was toch vooral de bedoeling!

Verslag inventarisatie nachtvlinders “Oude Venen”, Eernewoude

Gerrit Tuinstra *Een inventarisatie en de excursie van de Vlinderwerkgroep Friesland.*

Met nog een aantal zomerse herfst dagen, zo rond half oktober, loopt het Vlinderseizoen 2001 bijna ten einde. Uiteraard zijn er nog wel een aantal soorten actief, maar het gros maakt zich op voor de overwintering.

In het voorjaar begon het seizoen vrij slecht. Door de MKZ mochten we een tijdje het veld niet in. Echter met het oog op het slechte voorjaar wat weersomstandigheden betreft, hadden we het slechter kunnen treffen. Ook de rest van het afgelopen vlinderseizoen, dus na de MKZ, had wat weer betreft zeker beter gekund. Was het niet koud, dan wel regenachtig, vochtig of erg winderig.

Uiteraard waren er ook goede vlinderavonden cq. -nachten. Een deel van deze avonden en nachten heb ik besteed aan een inventarisatie van nachtvlinders in het natuurgebied De Oude Venen rond Eernewoude. Het was de bedoeling om het gehele jaar door in het gebied te inventariseren, maar door de reeds eerder genoemde MKZ en slechte weersomstandigheden, vond de eerste vangstavond pas plaats op 5 juni. Diverse nachtvlindersoorten die waarschijnlijk wel in het gebied zijn aan te treffen (bv. de *Orthosia*'s) ontbreken op de soortenlijst vanwege de late start.

Naast "mijn" inventarisatie is er een excursie van de Vlinderwerkgroep Friesland in het gebied geweest (op 23 juni cq. 26 juni), die ook diverse waarnemingen heeft opgeleverd. Ook hierover in dit verslag meer.

Zoals gezegd vond de eerste vangstavond plaats op 5 juni. De laatste (tot nu toe) was op 1 oktober. In de maanden juni tot en met oktober ben ik in totaal precies 20 avonden in het gebied op stap geweest. Hierbij heb ik op vier verschillende locaties met licht gevangen. Enkele keren heb ik de strooppot gebruikt. In het onderstaande overzicht worden de data van de vangstavonden gegeven, samen met de locatie, de methode en het totaal aantal soorten van die avond. Voor de duidelijkheid: ik heb me tijdens deze inventarisatie eigenlijk uitsluitend met macro-nachtvlindersoorten bezig gehouden. De in het schema genoemde aantallen zijn dan ook uitsluitend macro's.

datum	locatie	methode	aantal soorten	opm.	
5-jun	Jan Durkspolder	licht	37	excursie WWG (3 lampen) "herexcursie" VWG (2 lampen)	
15-jun	Jan Durkspolder	licht	19		
20-jun	Fjirtich Med	licht	64		
23-jun	Fjirtich Med	licht	38		
26-jun	Fjirtich Med	licht	64		
22-jul	Fjirtich Med	licht	69		
27-jul	Reid om 'e Krite	licht	47		
28-jul	Fjirtich Med	licht	64		
30-jul	Reid om 'e Krite	licht	71		
2-aug	Jan Durkspolder	licht	57		
9-aug	Jan Durkspolder	licht	53		
11-aug	Fjirtich med	licht	48		
14-aug	Reid om 'e Krite	licht	53		(2 lampen)
17-aug	Bolderen	smeer/zicht	16		
26-aug	Bolderen	smeer	13		
30-aug	Jan Durkspolder	licht	34		
18-sep	Fjirtich med	licht	13		
20-sep	Bolderen	licht/smeer	11		
27-sep	Jan Durkspolder	licht/smeer	6		
1-okt	Fjirtich Med	licht/smeer	5		

Het belangrijkste doel van de inventarisatie was om een beeld te krijgen van de aanwezige nachtvlindersoorten. Daarnaast is de aandacht uitgegaan naar een speciale nachtvlindersoort, *Chortodes brevilinea* (Fenn, 1864). Deze soort is tijdens vroegere inventarisaties in het gebied herhaaldelijk aangetroffen (50'er en 60'er jaren, Camping). Naast de Oude Venen is de soort in Nederland uitsluitend op Texel waargenomen. Ook in de omringende landen, m.u.v. Engeland, wordt deze soort zeer weinig aangetroffen. Helaas is de soort tijdens de inventarisatie niet waargenomen. Het is ook niet bekend of de soort nog in het gebied voorkomt. *C. brevilinea* vliegt in de periode van ongeveer half juli tot half augustus. De rups leeft in de maanden april tot en met juni, in de eerste stadia in de stengels van riet (*Phragmites australis*), in het volwassen stadium van de bladeren.

De inventarisatie is voor het grootste deel uitgevoerd met telkens één lamp. Op 23 juni werd er op de excursie 's avonds met drie doeken gevangen. Omdat het die avond erg koud en vochtig was, werd besloten om deze excursie nog een keer over te doen en wel op 26 juni, toen het weer vrij goed was. Op deze "herexcursie" werd met twee lampen gevangen (samen met Sinnema), net als op 14 augustus (samen met Hunneman).

Zoals gezegd vond op 23 juni de excursie van de Vlinderwerkgroep Friesland plaats, in het gebied rond de Reidplûm (bij het ooievaarstation). Evenals het aantal mensen is het aantal waarnemingen die middag erg laag gebleven. Omdat het vrijwel de gehele middag bewolkt is gebleven, kwamen er maar weinig dagvlinders van de grond. Naast enkele grote dikkoppen (*Ochlodes faunus*), een enkele bruine zandoog (*Maniola jurtina*) en een "nest" rupsen van de dagpauwoog (*Inachis io*) op grote brandnetel, werd door Gerard een geelsprietdikkop (*Thymelicus sylvestris*) waargenomen. Ook micro's en andere nachtvinders voelden er maar weinig voor om door ons opgejaagd te worden. Een greep uit de soorten van de middag: *Pterophorus pentadacyla* (de witte vedermot), *Epirrhoe alternata*, *Deltote bankiana*, *Oligia fasciuncula*, *Mythimna pudorina* en een rups van *Orthosia gothica*, waarvan een rups op de bloemen van pitrus foerageerde. Het aantal waarnemingen mocht dan wat laag zijn, een mooie wandeling, door dit prachtige gebied, hebben we zeker gehad.

Aan het eind van de middag brak de bewolking en werd het (helaas) helemaal helder in de lucht. In deze periode van het jaar koelt het dan vaak snel af, waarbij het ook nog erg vochtig kan worden. Helaas voor de avondexcursie was dit dan ook het geval. Toch werden de drie lampen op verschillende plekken opgesteld. Twee van de drie stonden zo slecht dat er maar enkele soorten nachtvinders op het doek kwamen. Henk en Auke hadden nog een redelijk plekje weten te vinden, tegen een bosje en tussen riet- en gagelvegetaties. Hier was het waarschijnlijk toch nog een beetje warmer, getuige de grotere aantallen vlinders. Al met al kwam het totaal aantal soorten van de avond toch nog op 38. Hieronder bevonden zich een tweetal interessante, voor het gebied kenmerkende soorten: *Phragmataecia castaneae* en *Lacanobia splendens*. Over deze twee soorten verderop in dit verslag meer.

Omdat de soorten en aantallen vlinders ietwat tegenvielen, werd besloten een “herexcursie” te doen als de weersomstandigheden beter waren. Op 26 juni werden twee lampen opgesteld op een avond die beter was dan op de 23^e. Op deze avond werden in totaal 64 macro-soorten en 4 micro-soorten gevangen, waaronder ook weer *P. castaneae* en *L. splendens*. Daarnaast werden onder andere *Hepialus humuli*, en *Spilosoma urticae* gevangen. Ook over deze soorten verderop meer.

Alle waarnemingen die tijdens de inventarisatie (inclusief excursie/”herexcursie” VWG) werden gedaan, zijn ingevoerd in een databestand. In totaal werden 866 records ingevoerd. Het overgrote deel hiervan (846 records) betreft waarnemingen van macro-nachtvlinders. De overige 20 zijn waarnemingen van dagvlinders en micro-nachtvlinders.

Na analyse van de records bleek het volgende, samengevat in het onderstaande overzicht:

familie	aantal soorten	familie	aantal soorten
HEPIALIDAE (wortelboorders)	2	GEOMETRIDAE (spanners)	50
PSYCHIDAE (zakdragers)	1	NODODONTIDAE (tandspinners)	9
COSSIDAE (houtboorders)	3	NOCTUIDAE (uilen)	90
LASIOCAMPIDAE (spinners)	1	LYMANTRIDAE (donsvlinders)	1
SPHINGIDAE (pijlstaarten)	4	NOLIDAE	1
DREPANIDAE (éénstaarten)	7	ARCTIDAE (beervlinders)	11

Opeteld gaat het om een totaal aantal macro-nachtvlinderssoorten van **180**, waarbij de families van de *Geometridae* en *Noctuidae* het meest vertegenwoordigd zijn met resp. 50 (28 %) en 90 (50 %) soorten. Niet verwonderlijk omdat deze twee families in Friesland de meeste soorten hebben. Interessant is wel de vergelijking met de inventarisatie van 2000, aan de rand van De Duurswouderheide. Eigenlijk is hier natuurlijk geen vergelijking mee te maken omdat het om een geheel ander gebied gaat. Dit blijkt ook wel uit het percentage *Geometridae* en *Noctuidae* dat in 2000 bij De Duurswouderheide werd waargenomen, resp. 35 % (97 soorten) en 40 % (111 soorten). Het verschil tussen de twee families is voor De Duurswouderheide dus maar 5 % terwijl dit voor De Oude Venen maar liefst 22 % is.

Spanners (*Geometridae*) zijn over het algemeen soorten van bossen, terwijl de uilen (*Noctuidae*) meer in open gebieden voorkomen, wat ook blijkt uit de vergelijking tussen De Oude Venen en de Duurswouderheide.

Uiteraard zijn de 180 waargenomen soorten macro-nachtvlinders niet de enige soorten die in De Oude Venen voorkomen. De inventarisatie van het

afgelopen jaar heeft slechts plaatsgevonden op vier verschillende plekken. Andere gebieden van De Oude Venen herbergen ongetwijfeld diverse andere (specifieke) soorten. Te denken valt aan de Princehof, weer een heel ander deel van De Oude Venen.

Met het volgende gegeven in het achterhoofd: één jaar lang inventariseren op dezelfde plaats, met minimaal 15 tot 20 bezoeken in dat jaar, levert ongeveer 75 % van alle soorten in dat gebied (Frans Post, Franje, "Sectie Ter Haar"), tezamen met het feit dat er slechts op vier locaties werd gevangen en dat het een matig "vlinderjaar" was, kan de totaalijst van het aantal soorten dat in De Oude Venen voorkomt, nog aardig uitgebreid worden.

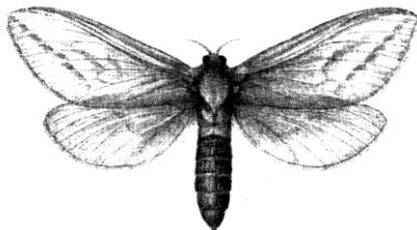
Een aantal interessante soorten die tijdens de inventarisatie werd waargenomen, zijn de volgende:

Hepialus humuli, *Phragmataecia castaneae*, *Pterapherapteryx sexaleta*, *Furcula bicuspis*, *Craniophora ligustri*, *Schrankia costaestrigalis*, *Chilodes maritima*, *Litophane semibrunnea*, *Apamea oblonga*, *Nonagria typhae*, *Archanara geminipuncta*, *Archanara dissoluta*, *Lacanobia splendens*, *Mythimna flammea*, *Graphiphora augur* en *Spilosoma urticae*.

Van de onderstreepte soorten wordt hieronder één en ander beknopt beschreven.

Hepialus humuli (Linnaeus, 1758)

H. humuli is een van de grotere soorten uit de familie van de Hepialidae (wortelboorders). De bovenzleugels van het mannetje zijn zilvergrijs gekleurd, die van het vrouwtje geel met een oranje-rode tekening. Bij inventarisaties komt de soort als een van de eersten op de avond op het doek. Dit is vaak ook het geval bij andere wortelboorders.

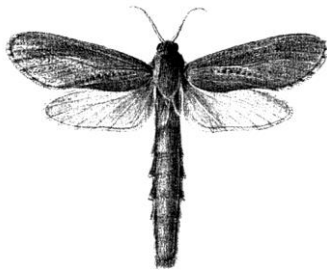
Hepialus humuli

De rups van *H. humuli* voedt zich met de wortels van verschillende soorten grassen en andere kruiden waaronder zuring, paardebloem en hop. De soort wordt vrijwel ieder jaar door de Vlinderwerkgroep waargenomen, maar slechts in zeer lage aantallen, meestal één of twee exemplaren. Lempke vermeld een tiental vindplaatsen, waaronder Eernewoude (regelmatig in de periode 1953-1961, Camping, Dijkstra).

Phragmataecia castaneae (Hubner, 1790)

Mijn eerste waarneming van *P. castaneae* was een vangst van twee exemplaren in het licht van de koplampen van mijn auto op de terugweg naar huis (15 juni). Een prachtige soort die ook later tijdens de inventarisatie, soms in vrij grote aantallen (op 20 juni meer dan 20 exemplaren) werd gevangen. Hoofdzakelijk de mannetjes komen op het licht af, slechts af en toe een vrouwtje. Deze is door het zeer lange achterlijf nog “vreemder” dan het mannetje.

P. castaneae is een echte rietsoort. De rups leeft gedurende twee jaar, uitsluitend in de wortels en onderste stengeldelen van riet (*Phragmites australis*). De soort is door z'n specifieke levenswijze vrij lokaal en uiteraard gebonden aan rietvegetaties. De soort wordt slechts in een aantal jaarverslagen van de VWG gemeld, steeds met één of enkele exemplaren. Lempke vermeldt de soort van meerdere vindplaatsen (in totaal negen). Om twee vindplaatsen er uit te lichten: “Eernewoude, 1953-1961, talrijk (Camping, Dijkstra)” en “Nijetrijne, 1959, 1961 (Dijkstra), op 1 augustus 1963 niet minder dan 45 exemplaren op licht (Leffef)”.

Phragmataecia castaneae

Chilodes maritima (Tauscher, 1806)

Ook deze soort is een vlinder van rietvegetaties. In de literatuur wordt uitsluitend riet als voedselplant genoemd. Daarnaast schijnt de rups andere insecten en larven daarvan te eten. De rupsen zitten uitsluitend in aangetaste rietstengels, het lukt ze niet om zichzelf in gave rietstengels in te boren.

C. maritima werd uitsluitend op 30 juli waargenomen (drie exemplaren). Twee exemplaren van de “normale”, vrijwel ongetekende vorm en één exemplaar met een zwarte band en twee stippen op de bovenvleugel (ab. *C. maritima wismariensis*).

Lempke vermeldt een zevental vindplaatsen, waaronder “Eernewoude, 23 juni 1953 (Camping)”. In de jaarverslagen van de VWG worden in totaal slechts 12 exemplaren gemeld ('86, '87, '88, '90, '91). Zelf heb ik op 6 augustus 2000 (De Oude Venen, Eernewoude) en op 4 juli 1999 steeds één exemplaar waargenomen.

De laatste waarneming werd gedaan op een voor de soort ongebruikelijke plaats, namelijk midden in Drachten.

Litophane semibrunnea (Haworth, 1809)

De rups van *L. semibrunnea* leeft in mei tot en met juli op gewone es (*Fraxinus excelsior*) en mogelijk andere soorten als eik en sleedoorn. De vlinder vliegt vrij laat in het najaar, van eind september tot begin november, overwintert en vliegt vervolgens opnieuw in het vroege voorjaar, maart tot en met mei.

Tijdens de inventarisatie dit jaar zijn in totaal vijf exemplaren waargenomen, allemaal op smeer. Dat dit een goede methode is om *L. semibrunnea* te vangen, blijkt ook uit mijn vangsten van vorig jaar. Toen werden in totaal op smeer 61 exemplaren waargenomen, waarvan het grootste deel (57 exemplaren) op een van dezelfde vindplaatsen als dit jaar in De Oude Venen (De Bolderen). Het grootste aantal exemplaren op één avond was 16 (4 oktober 2000). Dat de soort toch niet alleen op smeer te vangen is, blijkt uit een waarneming van een exemplaar op een buitenlamp in Beetsterzwaag kort geleden.

L. semibrunnea wordt door de VWG in de jaarverslagen met steeds een aantal exemplaren per jaar vermeld. Lempke vermeldt de soort slechts van vijf vindplaatsen.

Apamea oblonga (Haworth, 1809)

A. oblonga is een middelgrote apamea-soort. De soort is vrij donker (grijs) en wordt in Friesland vrij weinig waargenomen. De VWG vermeldt in '87, '90, '91 en '98 resp. 1, 2, 1 en 3 exemplaren. Toch vermeldt Lempke een twaalfstal vindplaatsen en "Deze vooral in het binnenland vrij zeldzame uil is in Friesland opvallend goed verbreid". Mogelijk dat de soort, gezien het lage aantal waarnemingen van de laatste 15 jaar, in Friesland achteruit gaat.

De rups van *A. oblonga* leeft op verschillende soorten grassen.

Lacanobia splendens (Hubner, 1808)

Naast de in Friesland algemene *L. oleracea* is tijdens de inventarisatie ook *L. splendens* aangetroffen. Net als diverse reeds eerder genoemde soorten is ook *L. splendens* kenmerkend voor moerasachtige gebieden. Diverse plantensoorten worden als voedselplant genoemd: waterscheerling, waterdriblad, wederik, bitterzoet en winde (Ebert, 1998). De soort vliegt al vanaf ongeveer half mei en kan tot eind augustus doorvliegen. In De Oude Venen is de soort waarschijnlijk vrij algemeen. Hij werd waargenomen op zeven verschillende avonden vanaf half juni tot eind juli, met op 20 juni meer dan 30 exemplaren. Mogelijk vliegt de soort in twee generaties (Ebert, 1998 vermeldt een mogelijk tweede, partiële generatie). Eind juli werden zelfs nog zeer verse exemplaren waargenomen. Een andere late waarneming van de soort is op 22 augustus 1986 (Zeinstra) in Nijetrijne.

De jaarverslagen van de VWG vermelden in de periode '86 tot en met '91 vrijwel jaarlijks de soort, met in '86 54 exemplaren en gemiddeld een handvol in de andere jaren. Lempke vermeldt dat de soort op de vliegplaatsen zeer gewoon is,

daarnaast: “Uitsluitend in moerassige terreinen” en “Eernewoude, zeer gewoon, in 1953-1960 veel op licht (Camping, Dijkstra)”. Naast Eernewoude worden door Lempke Tietjerk en Nijetrijne vermeld.

Spilosoma urticae (Esper, 1789)

Tijdens de inventarisatie zijn alle drie *Spilosoma*'s waargenomen. *S. lubricipeda* (witte tijger), *S. lutea* (gele tijger) en ook *S. urticae*. De eerste twee zijn vrij algemeen, *S. urticae* daarentegen is veel zeldzamer. *S. lubricipeda* en *S. urticae* kunnen erg op elkaar lijken doch over het algemeen heeft *S. urticae* zeer weinig zwarte stippen op de bovenzvleugels, terwijl *S. lubricipeda* er meestal veel meer heeft. Lempke vermeld een aantal vindplaatsen, waaronder “Eernewoude, o.a. een zeer laat exemplaar op 1 september 1953 in de Oude Venen (Camping), op 23 mei 1960 zes exemplaren (Dijkstra, blijkbaar toen vrij gewoon)”. Daarnaast wordt vermeld dat de soort lokaal en alleen op vochtige plaatsen voorkomt. Mogelijk gaat de soort in aantal achteruit, gezien het aantal waarnemingen van de VWG, de afgelopen 15 jaar. In de jaren '86, '87, 91 en '93 werd steeds slechts één exemplaar waargenomen, in 1997 drie exemplaren. De soort is een aantal jaar geleden ook waargenomen in It Kobbelân, in de omgeving van Goëngahuizen (H. Meijer). Tijdens de inventarisatie werd de soort op drie verschillende plekken in De Oude Venen waargenomen.

De rups van *S. urticae* leeft op verschillende planten van natte groeiplaatsen waaronder gele lis, watermunt en waterzuring.

Literatuur

- Kuchlein, J.H., Vos, R. de; Geannoteerde naamlijst van de Nederlands vlinders (1999).
- Skinner, B.; Colour Identification Guide to Moths of the British Isles(1984).
- Porter, J.; The Colour Identification Guide to Caterpillars of the British Isles(1997).
- Ebert, G.; Die Schmetterlinge Baden-Wurtembergs, Band 5(1997), 6(1997) & 7(1998), Nachfalter.
- Lempke, B.J.; Vlinders van Friesland(1985).
- Vlinderwerkgroep Friesland; Jaarverslagen 1986 t/m 1998.
- Franje, Sectie “Ter Haar”; najaar 2001.

Excursie Meskerheide 25 augustus 2001 Jannie Sinnema

Op de heerlijk warme middag met een temperatuur tegen de 30°C kwamen 12 personen naar de Meskerheide. Tijdens de wandeling werden veel ervaringen van de vakanties uitgewisseld. We liepen eerst langs en door het bos aan de westzijde. We zagen 10 verschillende dagvlinders waaronder de trekvlinders atalanta en distelvlinder. Ook werden er diverse nachtvinders uit het struikgewas opgejaagd.

Hierna begaf het gezelschap zich naar het open terrein met Heide, Pijpestrootje en opgeschoten boompjes. Tijdens dit gedeelte van de excursie zagen we 13 verschillende dagvlinders waaronder de heivlinder en diverse nachtvinders zoals de aan hei gebonden spanners *Eupithecia nanata* en *Lygris testata*, de groene uil *Calamia tridens* en de bladroller *Argyroproce schulziana*. Op een stuk ruigte vonden we 2 rupsen van de distelvlinder op distel. Gerrit Tuinstra had kortgeleden enkele rupsen van de kleine avondrood op liggend walstro tussen de kraaiheide hier gevonden; helaas konden we de rupsen deze middag niet vinden.

Verder zagen we nog enkele levendbarende hagedissen, een ree en een vrouwtje kiekendief. Discussie volgde of dit vrouwtje nu van de blauwe of van de bruine kiekendief was. Nadat we door de hoge temperaturen aardig wat vocht hadden verloren, gingen we in Wijnjewoude met z'n allen op een terras iets fris nuttigen. Om 20.00 u zouden we ons weer verzamelen bij de Meskerheide om nachtvinders te inventariseren.

's Avonds bij het opzetten van de lakens kregen we bekijks van wandelaars die later bij donker nog eens langs kwamen om te zien hoe we te werk gingen. Met drie aggregaten werden drie opstellingen neergezet: op het zandpad bij het bos; op de heide en op een heuvel met heide en struikgewas. Op het licht kwamen onder meer de volgende soorten nachtvinders af die bekend zijn van vochtige terreinen : 3 exx. *Hypenodes humidalis* (voedselplant rups nog onbekend!); 2 exx. *Nonagria typhae* (rups leeft op lisdodde) en 5 exx. *Archana dissoluta* (rups leeft op riet). Ook kwamen er talloze kleine witte vlindertjes, *Acentria ephemerella*, bij de lamp. De rupsen van deze microvlinders leven onder water op o.a. waterpest. De meeste vrouwtjes hebben sterk gereduceerde vleugels. Toch komt het soms voor dat de vrouwtjes wel vleugels hebben, zelfs groter dan de vleugels van de mannetjes. Het is bekend dat bij een warme nacht deze vlinders in groot aantal ver van water op licht verschijnen.

Jammergenoeg begon het 's avonds aardig af te koelen en er kwam zelfs grondmist. Totaal zijn er tijdens de excursie 14 verschillende soorten dagvlinders en 86 verschillende soorten nachtvinders waargenomen.

Enkele bijzondere vlinderwaarnemingen op Terschelling in 2001.

Piet Zumkehr

Van de vlinderfauna van Terschelling is al bijzonder veel bekend. In de loop der jaren is uitgebreid onderzoek gedaan naar deze diergroep, een onderzoek dat begon al 1956 met de komst van W.J.Boer-Leffef naar het eiland. Inmiddels zijn meer dan 1200 soorten aangetroffen. Het is dan ook betrekkelijk moeilijk nog nieuwe soorten te ontdekken. Wel blijkt uit een vergelijking tussen de oude gegevens van Leffef en de gegevens van de laatste jaren dat er aanzienlijke veranderingen in de fauna zijn opgetreden. Verscheidene soorten die Leffef waarnam, zijn nadien nooit meer op het eilandesignaleerd. Soms wordt echter een soort “herontdekt”, die jaren lang onopgemerkt is gebleven.

Perconia strigillaria (Hb.) is daar een voorbeeld van. Leffef trof deze spanner op Terschelling aan in 1956 (Koegelwieck, Landerumerheide, daar in 1956 verscheidene exemplaren). Nadien is de soort echter nooit meeresignaleerd. Op 4 juli 2001 trof ik hem na jaren afwezigheid weer aan in een kruipwilgvegetatie aan de binnenzijde van de zeereep nabij paal 17,4 (AC 154-603). *Perconia strigillaria* is een soort van heidevelden, die op de heiden in het binnenland niet zeldzaam is. In de heidevelden in de kustduinen is deze spanner echter veel zeldzamer en slechts lokaal aanwezig. Mogelijk wordt *Perconia strigillaria* wel over het hoofd gezien omdat deze oppervlakkig gezien wat lijkt op de veel gewonere heidespanner (*Ematurga atomaria*).

Nieuw voor Terschelling (en ook voor Friesland) is de uilvlinder *Atethmia centrago* Hw. Het betreft een opvallend goudglimmend vlindertje met enige tekening, dat verwant is aan de ook zeer kleurige *Xanthias*. De meeste *Xanthias* vliegen in september, *Atethmia centrago* echter vooral in augustus. Op 16 augustus 2001 trof ik een exemplaar aan in mijn lichtval te Midsland (AC 148-599). De voedselplant van de rups, gewone es, is op tien meter afstand van de val aanwezig. *Atethmia centrago* is vooral bekend uit het zuiden en oosten van het land. In het noorden en in het kustgebied schijnt de soort (tot nu toe) te ontbreken.

Atethmia centrago

Op 1 oktober 2001 verscheen op de Terschellinger kabeltelevisie een prachtige foto van een doodshoofdvlinder (*Acherontia atropos* L.). De vlinder was die dag aangetroffen op een gevel in de Torenstraat in West Terschelling (AC 143-597). De doodshoofdvlinder behoort tot onze regelmatige, maar minder algemene migranten. Vlinders worden meestal in de nazomer of in de herfst gezien. Soms worden rupsen gevonden op aardappelplanten.

Vanaf 21 september 2001 was er een kleine invasie van de migrerende Pyralide *Nomophila noctuella* D&S. De vlinders werden in allerlei terreinen gezien en konden gemakkelijk overdag worden opgejaagd. Mede als gevolg van het fraaie najaarsweer vloog de soort tot ver in oktober door. Het aantal waarnemingen bedroeg een tiental per dag, wel veel minder dan tijdens de grote invasie die we van deze soort in het najaar van 1996 hebben meegemaakt. Ook werden weer enkele exemplaren van de zeldzamere trekkende Pyralide *Loxostege sticticalis* L. gezien. Al eerder in het jaar trof ik enkele exemplaren van *Nomophila noctuella* aan, o.a. op 9 augustus 2001 in de haven van West Terschelling (AC 143-596) aanvliegend uit zee.

Nomophila noctuella

Loxostege sticticalis

De gehakkelde aurelia (*Polygonia c-album* L.) heeft zich op Terschelling de laatste jaren sterk uitgebreid. Al in 2000 viel het grote aantal meldingen van deze soort op. Toen werd ook voor het eerst ei-afzetting gemeld (op hop, Longway-West-Terschelling, AC 143-597). In 2001 werden enkele tientallen vlinders waargenomen, verspreid over het eiland. In de jaren voor 2000 was de gehakkelde aurelia op het eiland een zeldzaamheid, die slechts incidenteel werd waargenomen.

Ik kreeg dit jaar nog één melding binnen van een rouwmantel (*Nymphalis antiopa* L.). Deze werd op 5 augustus waargenomen aan het eind van de hoofdweg bij Oosterend (AC. 155-602). Sinds de invasie in de negentiger jaren wordt de Rouwmantel op Terschelling nog steeds jaarlijks gezien. Het aantal waargenomen vlinders neemt echter gestaag af.

The blue triangle in Joure Luut de Zee

Afgelopen voorjaar na een voetbalwedstrijd in de kantine sprak ik een voormalig teamgenoot, Jan Sloothaak, die vroeg of ik nog steeds geïnteresseerd was in vlinders. Mijn antwoord was uiteraard bevestigend. Hij had namelijk bij zijn werk bij Douwe Egberts in een baal thee een mooie vlinder gevonden. Hij vroeg of ik deze wilde hebben. Natuurlijk was ik erg nieuwsgierig geworden en ik zei dat ik de vlinder graag wilde hebben. Enkele weken later kreeg ik de vlinder in een potje. Hij was een beetje beschadigd maar tijdens een vergadering van het bestuur van de vlinderwerkgroep Friesland bleek dat Siep en Janny Sinnema de vlinder wel kenden. Zij hadden deze soort tijdens hun vakantie in Maleisië ook waargenomen.

Graphium doson

Het bleek *Graphium doson* te zijn, in. Een foto van deze vlinder is te vinden in de Vlinder Encyclopedie (W.Landman, 1999). De vlinder komt voor in Zuid-Oost Azië. De thee waarin de vlinder gevonden werd was afkomstig uit Indonesië. Mogelijk is de vlinder als pop naar Nederland gekomen en in theeopslag van Douwe Egberts in Joure uitgekomen. Naast alle Nederlandse vlinders die zeker de moeite waard zijn is zo'n toevallige tropische verrassing een leuke afwisseling.

Antichloris viridis – De bananenvlinder

Gerard Bergsma

Het is donderdag 7 september. Een dochter van mijn burens belt aan en levert een potje af met een zwart insect, dat ze afgelopen zondag bij haar thuis in Assen had aangetroffen. Aangezien het dier eerst in haar nek zat en ze een prik had gevoeld, was het besluit snel genomen om het maar niet dood te slaan, maar het in een potje te doen en het mee te nemen naar de “vlinderbuurman” van haar ouders in Appelscha, zodat hij zou kunnen vaststellen door welk (mogelijk) gevaarlijk insect zij belaagd was, waarna een adequaat serum of antibioticum bij de dokter kon worden gehaald. Meteen als ik het zie realiseer ik me dat het om een heuse

vlinder gaat, gelet op de sprieten, de roltong, de vleugels en het lijf. Het lijkt nog het meest op een inheemse metaalvlinder uit het geslacht *Adscita*. De uiterlijke kenmerken blijken echter dermate afwijkend, dat het wel een buiten-Europese soort moet zijn. Het diertje heeft vrij lange slanke en spits toelopende donkere vleugels. In het zonlicht laten de vleugeloppervlakken een prachtige geelgouden glans zien. De thorax daarentegen heeft een blauwgroene glans. Aan weerszijden van de kop (zeg maar in de hals) zitten felrode borsteltjes. Aan de onderzijde van het zwarte lijfje bemerk ik een vierkante helderwitte vlek. Ook het “poetsgedeelte” van de donkere voorpoten blijkt helderwit te zijn. Kortom een prachtige tropisch aandoende vlinder. Op mijn vraag waar ze op vakantie is geweest, antwoordt ze: op Cyprus. Naspeuringen in enkele boeken met Europese metaalvlinders levert vervolgens niets op, tot ik besluit maar eens te gaan bladeren in “Sesam” Natuurhandboek “Vlinders” van uitgeverij Bosch & Keuning. Daar tref ik tot mijn verbazing op pagina 282 deze opmerkelijke soort aan.

Antichloris viridis

Het blijkt te gaan om een dagactieve vlinder die voorkomt in Midden- en Zuid-Amerika, *Antichloris viridis*, en lid is van de familie van de *Arctiidae*. De rups voedt zich met bananenblad. Dat zou de link wel eens kunnen zijn naar zijn aanwezigheid in een Nederlandse woning. Het moet welhaast een “adventief” zijn; een met fruit of planten ingevoerd dier. Het buurmeisje bevestigt, dat ze dol is op bananen en dat ze altijd wel een tros in huis heeft. Ik maak eerst maar eens enkele mooie dia’s van de bananenvlinder en besluit hem daarna te prepareren. De volgende dag het Zoölogisch Museum in Amsterdam gebeld om te verifiëren, of mijn conclusie juist is en om hem aan te melden voor het Trekvlinderonderzoek Nederland, waarin tevens de “adventieven” een plaats hebben. Wim Hogenes van het Zoölogisch Museum is er na het luisteren naar de beschrijving van de vlinder absoluut zeker van, dat het deze soort is. Vroeger kwamen er jaarlijks enkele meldingen uit Nederland van *A. viridis*, maar nadat een aantal jaren geleden besloten werd de bananen na de invoer eerst te gaan wassen, werden ze nauwelijks meer aangetroffen.

Tot zover het verslag van een bijzondere vondst en een interessante speurtocht naar de herkomst van deze mooie vlinder.

Aanleveren vlinderwaarnemingen Friesland Siep Sinnema

Zoals bekend proberen we ieder jaar een overzicht te geven van de vlinderwaarnemingen in Friesland. Dat lukt uiteraard alleen als we van iedereen de waarnemingen van het betreffende jaar toegestuurd krijgen. En het wordt nog wat gemakkelijker, indien dat op een standaard manier gebeurt. Voor het verwerken van de Friese gegevens is het natuurlijk het handigst, wanneer de gegevens op een schijfje of via email worden toegestuurd. Maar ook als ze op papier worden toegezonden is het handig dat de gegevens in een vaste volgorde staan, zodat wij ze gemakkelijk kunnen intikken in een computerprogramma. Die vaste volgorde zal ik hieronder tonen en toelichten.

soort	jaar	mnd	dag	plaats	x_coor	
PIERBRAS	2001	5	25	Hemrik	206	
SATUPAVO	2001	6	29	Hemrik	206	
AUTOGAMM	2001	9	3	Hemrik	206	

	y_coor	sg	aantal	waarn	waarn.techniek
	561	8	12	sin	B
	561	2	2	sin	A
	561	8	5	sin	D

Allereerst komt een kolom met de naam van de vlinder. Standaard is hierbij, dat dit een 8-letterige code is, bestaande uit de 4 eerste letters van de geslachtsnaam gevolgd door de 4 eerste letters van de soortnaam. Als voorbeeld: het groot koolwitje heet *Pieris brassicae*, de code wordt dus: PIERBRAS (graag in hoofdletters). Mocht dit overigens problemen opleveren, als de echte naam wordt ingevuld redden wij ons er ook wel mee.

De tweede, derde en vierde kolom spreken voor zichzelf, hier worden achtereenvolgens jaar, maand en dag ingevuld; zie het voorbeeld van 25 mei 2001. De vijfde kolom bevat de plaatsnaam.

De zesde en zevende kolom geven de Amersfoort-coördinaten van de vindplaats; in de Topografische Atlas kan die voor elk kilometerhok worden gevonden.

Kolom acht (sg) geeft het stadium en geslacht van de waarneming aan:

1=ei; 2=rups; 3=pop; 4=mannetje; 5=vrouwkje; 8=vlinders (mannetjes en/of vrouwtjes); 9=vlinders(mannetjes en vrouwtjes).

Kolom negen geeft het aantal waargenomen exemplaren.

Kolom tien geeft de afkorting van degene, die de waarneming heeft gedaan.

Kolom elf geeft de waarnemingstechniek aan:

O=onbepaald; A=zichtwaarneming; B=netvangst; C=gesleept of geklopt; D=lichtvangst; E=op lokmiddel(stroop e.d.); J=dier dood gevonden.

Voor ons is het het handigst, wanneer deze gegevens in Excel worden ingevoerd en aan ons worden aangeleverd.

Wat ook mag, is het aanleveren van files van het NEV-programma “Orde”; via het exportmenu kan een file op schijfje worden gezet en door ons weer worden ingelezen.

Maar nogmaals, als deze gegevens gewoon op papier worden geleverd, tikken wij ze zelf wel in Excel in.

Het voorbeeld op de vorige bladzijde geeft een stukje weer van een “waarnemingsformulier”, waarop achtereenvolgens de waarnemingen van 12 grote koolwitjes (*Pieris brassicae*), twee rupsen van de nachtpauwoog (*Saturnia pavonia*) en 5 Gamma-uilen (*Autographa gamma*) in Hemrik zijn genoteerd.

Mutaties ledenlijst

Nieuwe leden:

Mevrouw Tj. Dost-Van Minnen
Fonteinstraat 26
8913 CX Leeuwarden
tel. 058 – 2151935

Mevrouw M. Kooistra
Keizersgracht 11b
8911 KR Leeuwarden
tel. 058 – 2166199

Mevrouw F. Jagersma
De Greiden 63
8553 MD Indijk
tel. 0514 – 592135

De heer A. en mevrouw G. Visser
Sanne Windwei 1
8582 KP Oudega G.S.

Mevrouw A.J. Kerkhof
Blauhûs 3
9243 KM Bakkeveen
tel. 0516 – 541030

Afmelding als lid per 1-1-2002:

De heer P. Keuning
Grietmanslaan 42
8431 CT Oosterwolde

Noteer deze data in uw agenda!

- zaterdag 27 oktober Bijeenkomst Sectie Ter Haar te Lexmond.

- zondag 28 oktober Bijeenkomst NEV-Noord , Fries Natuurmuseum te Leeuwarden

- zondag 11 november Bijeenkomst Vlinderwerkgroep Friesland, Fries Natuurmuseum te Leeuwarden

- zaterdag 24 november Bijeenkomst Sectie Snellen te Lexmond.

- zaterdag 5 januari 2002 Determineerdag, bij fam. Sinnema te Hemrik.

- zondag 27 januari 2002 Bijeenkomst NEV-Noord , Fries Natuurmuseum te Leeuwarden

- zondag 24 maart 2002 Bijeenkomst NEV-Noord, Groningen